

ПИТАННЯ СВОБОДИ СОВІСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ ВІЙСЬКУ

Конституція, закони України, утверджуючи у суспільстві ті чи інші положення, норми права, розкривають зміст державної політики і свідчать про її демократичну чи авторитарну спрямованість. Основу державно-церковної політики України складають такі демократичні принципи як відокремлення церкви від держави і школи від церкви, рівність громадян незалежно від їх ставлення до релігії, свобода, релігійної пропаганди і діяльності, а водночас і наукової пропаганди. Національно-культурне відродження українського суспільства і держави передбачає утвердження свободи світогляду й віросповідання, гарантованої Конституцією України і розкритої в Законі "Про свободу совісті та релігійні організації". Питання, що стосуються характеру і змісту духовно-моральної діяльності церкви в українській армії в умовах демократизації Збройних Сил є вельми актуальними, оскільки для них характерним є світоглядний плюралізм, процес переходу від поверхової поліконфесійної релігійності військовослужбовців до більш осмисленої і глибокої.

Право на Свободу совісті, забезпечуючи інтереси віруючих і невіруючих, передбачає: можливість людини сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої; рівність усіх релігій перед законом; рівноправність громадян незалежно від їхнього ставлення до релігії. Це право уможливорює релігійну пропаганду, культурну і господарську діяльність церкви в межах існуючих законів, а також гарантує невтручання держави у внутрішні справи церкви, а церкви у справи держави. Незважаючи на ряд заходів, щодо вирішення проблем забезпечення умов реалізації свободи совісті, здійснених в Армії за період незалежності України, вони потребують подальшого удосконалення.

Для втілення в життя свободи совісті та віросповідання, повноцінного і остаточного утвердження її в Збройних Силах України (ЗСУ), на нашу думку, необхідно:

- не хетуючи правами невіруючих, визначити чітку військово-правову регламентацію можливих дій духовенства, церкви і релігійних організацій у військовому середовищі шляхом вписання відповідних змін до Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації", прийняття відповідних нормативних актів, наказів Міністра оборони, інструкцій Міністерства оборони або наказів командирів частин і з'єднань;

- рекомендувати на основі аналізу історичних традицій духовної опіки у збройних формуваннях України та інших держав найдоцільніші форми її організації;

- надати віруючим-військовослужбовцям окремі приміщення для здійснення молитв і богослужінь в казармі чи спеціально збудованій каплиці, церкві військової частини, гарнізону, або ж забезпечити умови для вільного відвідування богослужінь за межами військової частини;

- сприяти підготовку кадрів військового духовенства на основі домовленості Міністерства оборони і церков у духовних навчальних закладах.

Історія свідчить, що, на відміну від соціалістичних армій, у збройних силах буржуазних країн існувала й існує система релігійно-морального виховання. Таку систему духовної опіки військовослужбовців доцільно створити і в військових формуваннях України. Готуючи фундамент релігійно-моральної системи виховання воїнів українського війська, церква як і інші громадські та політичні структури сприяють активізації процесу національно-культурного відродження країни. Для армії це означає отримання животворного імпульсу та посилення морально-психологічного

* Доктор історичних наук, професор Соломонового університету.

стану особового стану.

Національно-культурне відродження передбачає формування національної самосвідомості, єдність національної психіки та національної ідеології. Важливим елементом національної свідомості є національна ідея, в центрі якої стоїть людина з її багатогранними інтересами і прагненнями, державність з її атрибутами, в тому числі й Збройними Силами, патріотизм, демократизм, гуманізм, справедливість, віротерпимість, свобода совісті. Головним проявом українства, його людинолюбного духу постає українська державність, на сторожі якої і стоять її Збройні Сили. В українському війську Держава створює можливість для розвитку воїнів різної етнічної належності, реалізації свободи совісті військовослужбовців, забезпечення їх активної участі в національно-релігійному відродженні.

Релігія і церква постають як важливий компонент розвитку нації. Вони активно сприяють цьому розвитку і в армійському середовищі, беручи безпосередню участь у відродженні духовних традицій українського народу, що знайшли своє відображення в моралі, мові, культурі, побуті, обрядах, звичаях. У процесі національно-культурного відродження збагачуються духовні здобутки воїнів, відбувається культурологічне переосмислення значення релігійної моралі, релігійно-етнічних, мовно-культурних норм, усього культурного досягнення українського етносу відповідно до нових реалій буття незалежної України, функціонування її Збройних Сил.

Здійснюючи душпастирську функцію серед віруючих воїнів строкової служби, а також офіцерів, прапорщиків і мічманів за умов повноцінного втілення свободи совісті в армії, священники тих чи інших церков здатні, по-перше, з релігійних позицій вирішувати проблему їх виконання, зокрема в аспекті морально-етичному, формування патріотизму і національної самосвідомості, підвищення рівня їх духовності.

По-друге, кожна церква, етноконфесійна група впливають на характер, зміст і спрямованість національного відродження нації чи національної меншини, її представників у Збройних Силах.

По-третє, сучасне релігійно-церковне життя з властивими для нього рисами кількісного зростання віруючих, в т.ч. і воїнів, відновлення церковної архітектоники, конфесійної диференціації релігійного середовища може посилити роль етноконфесійного фактора в контексті підвищення боєздатності армії за умови послідовної реалізації гуманістичної сутності свободи совісті. Церква та її вірні в Збройних Силах України залишаються лише соціокультурним духовним феноменом, а не політичною або ж релігійно-політичною організацією. Керуючись такими підходами релігійні організації можуть сприяти розбудові як держави, так і реформуванню Збройних Сил України, розвитку позитивних тенденцій національно-державного життя та запобігання негативним проявам у війську.

Непродумана реалізація принципів свободи совісті у Збройних Силах може породжувати у них негативні процеси, протиріччя, конфлікти, в тому числі й на етноконфесійному ґрунті. За сучасних умов проблема взаємовідносин між віруючими і невіруючими в багатонаціональному і багатоконфесійному середовищі української армії небуває особливо важливого значення для її життєдіяльності. Аналіз фактів, подій, явищ, тенденцій, процесів, характерних для Збройних Сил України, свідчить, що вони відбуваються в руслі, властивому перехідному періоду нашого суспільства, певною мірою обумовлених прагненням військовослужбовців систематично підвищувати бойову майстерність і добросовісно виконувати свій священний обов'язок перед Батьківщиною. Хоча в ЗСУ міжцерковних, етноконфесійних конфліктів не виявлено, однак певні ускладнення при відповідних обставинах можливі зокрема у взаємовідносинах віруючих і невіруючих, віруючих різних конфесій: православних і

греко-католиків, мусульман і православних, представників чотирьох гілок українського православ'я, християн і послідовників східних нетрадиційних культів. Основною причиною таких непорозумінь серед військовослужбовців може стати прагнення деяких з них заперечувати сутність інших релігій і переслідувати представників цих віровчень. Для усунення можливих етноконфесійних конфліктів у Збройних Силах вирішальне значення матиме ліквідація їх причин в українському суспільстві.

Міжконфесійні і міжетнічні протиріччя, знижуючи боєздатність армії, багатопланові, мають різні рівні і особливості, тому методи і способи їх цивілізованого розв'язання мають носити системний, комплексний характер.

Свобода совісті в українському війську, відображаючи ступінь демократії у державі, повноту прав людини при непродуманому підході до її реалізації, може спричинити пониження рівня боєздатності армії. За даними конкретно-соціологічних досліджень, проведених Київським військовим гуманітарним інститутом в 1996 р., лише 64% віруючих військовослужбовців братимуть участь у бойових діях тоді, коли у військах противника будуть віруючі. Тобто одна третина воїнів може відмовитися від участі в боях. Одна п'ята частина опитаних віруючих воїнів заявила, що вони не виконуватимуть наказ командира, якщо він суперечитиме їхнім релігійним переконанням. Таким чином, може скластися ситуація, коли половина особового складу військової частини чи з'єднання капітулює або ж оголить певну ділянку фронту. Це серйозна проблема, яка свідчить про те, що віра в Бога для окремих груп віруючих має більше значення, ніж конституційний обов'язок щодо захисту Вітчизни. Наявність названих явищ, потребує систематичного вивчення їх, а також використання у виховній роботі серед віруючих воїнів кваліфікованих вихователів, в т.ч. і священників, науковців. Виховна робота у війську має бути спрямована на утвердження принципів свободи совісті, толерантності, високої культури міжетнічного і міжконфесійного спілкування.